

Ռուսիներն դաստիարակած ճիւղն էր՝ փխ-
տափայտիւնն եւ բէլլիւնն բարոյաբարձրութիւնն, զոր
խիստ ճարտարութեամբ ու մեծ պերճաւորութեամբ
թեմամբ կ'աւանդէ նա ցվերջ կեանքին, որ
զժախտաբար շատ կարճատեւ կ'ըլլայ այնու-
հետեւ:

Բժշկական վարժարանին մէջ պաշտօնի
կոչուելով՝ Ռուսիներն ինքզինքն ալ բոլորովին
կու տայ իւր դասերուն, կը թողու ազգ. կեանքն
եւ ժամանակ մը անկէ հետո մնալ կ'ուզէ. սա-
կայն նորանոր պարագաներ ու առիթներ կը
ստիպեն իրեն վերադառնալ անգրէն գիրկն այն
Ընդհանուր ժողովին՝ ուրկէ ցաւելով հեռացած
էր եւ որուն համար այնչափ սքեմած էր եւ սիրտ
հասցուցած:

1873 Օգոստոս 3ին խրիմեան Սրբազան իր
նշանաւոր ու իմաստասիր հրաժարականով՝ կա-
մաւ կը թողուր Վ. Պոլսոյ Պատրիարքական Աթոռը.
քանի մը ամիս յետոյ 1874 Մայիսի 8ին՝ յա-
ջորդ կ'ընտրուէր Ներսէս եպիսկոպոս վարժա-
պետան, որուն համար Ռուսիներն կը ստիպուէր
ներկայ գտնուիլ ընդհ. ժողովի մէկ քանի նիս-
տերուն:

Ներսէս Պատրիարք հազիւ իւր Սահմա-
նագրական ուխտը կ'ընէ, Ազգ. ժողովի Բ. նիս-
տին Ռուսիներն կը կոռուի վարել երեսփոխա-
նական ժողովն իբրեւ առժամանակեայ ատենա-
պետ՝. այն նստքին մէջ Ներսէս Պատրիարքի
առաջարկութեամբ պաշտօն կ'ունենայ խմբա-
գրել Ազգ. ժողովին համար ներքին կանոնադիր
մը, որուն պէտքը շատոնց արդէն զգալի ըրած
էր Ռուսիներն:

Անխնջն Ռուսիներն շուտով կը պա-
տրաստէ այն կանոնագիրը եւ զայն տպագրել
տալով կը ներկայացան ընդհանուր ժողովին
1874 Հոկտեմբերի 4ին:

Յիւստայի երեսփոխանական ժողովի ներ-
քին կանոնագրին գրեթէ տառական թարգմա-
նութիւնն էր այն, բայց քիչ շատ մեր միջա-
կայրին յարմարեցուն, զոր Ազգ. ընդհ. ժողովը
միանշան հաստատութեամբ ընդունելով¹, անմի-
ջապէս գործադրութեան կը դնէ, պայմանաւ
սակայն, որ զայն հետզհետէ ալ սրբազրէ փոր-
ձառութեամբ:

¹ «Առնաբնութիւնն Ազգ. Ինքուրդ Բացում 1870
ամի, Նիստ. Կ. 3 օգոս. 1873, էջ 889—899:

² «ԱՊԻ», Բացում 1874 ամի, Նիստ. Ա. էջ 1—8:

³ «ԱՊԻ», էջ 9—12:

⁴ «ԱՊԻ», Նիստ. Ե. էջ 33—40:

⁵ «ԱՊԻ»:

Ազգ. ընդհ. ժողովին ամենամեծ ծառայու-
թիւնն մըն էր՝ զոր կը մատուցանէր Ռուսիներն:
Այն կանոնագրով նա կ'ուզէր վերջ դնել այն
անտեսութիւններուն եւ տեսակ տեսակ օրինա-
կանցութիւններուն, որոնց՝ երեսփոխանական
ժողովը թարա եղաւ, իւր կազմակերպութեան
գրեթէ առաջին օրէն ի վեր:

Ընդհ. ժողովն իւր 1874 Հոկտեմբեր 18ի
գումարումին մէջ գնահատելով այն կանոնա-
գրին լաւութիւնը եւ անկէ ծագելիք ապագայ
օգուտները, կը փութար իւր շնորհակալու-
թիւնն՝ յայտնել Ռուսիներն, որ իրեն աշխա-
տութեան ընծայուած պատիւէն խորապէս զգա-
ծուած, կը պատասխանէր սապէս:

«Էֆէնտիքն,

Այդ շնորհակալութեան քրէն՝ որով իս պատուել
կը բարեհաճէր, տէր ունի, իրաւունքի տէրը, չեմ կրնա
որքան ալ պանծալ ըլլայ ինծի համար՝ չեմ կրնար զանի
ստիպուել ու յիս մեղադրուել, ներքեցէ որ բախեմ:

Առաջինը՝ այդ իրաւանց տէր՝ այն մտերիմ բարեկամն է
որ առ ժամանկ ի բարիք, եւ որ շատ աշխատանք, շատ
գիտարութեամբ հաստատեցէ՝ տաժանելէ եւ ընդ երկար
երթեւեկներով հետամուտ, իբրեւ ազգին ծառայութիւն
բան զործ ըրած իրեն, մեզ ըրած է վերջապէս, կորզած
է կրնամ ըսել ունեցողք մը մեքենէ, այդ կանոնագրու-
թեան սպառնալով օրինակներէն մէկ հատը, զոր տարիներէ
ի վեր կը ընտանէին: Այն բարեկամը կրնամ մը իմ առանձին,
այլ ազգին բարեկամը, որոյ հայրենասիրական եռանդէն զոչ
չկայ որ չըկրնայ պայտել եւ ընդունիլ ընդհանուրին
օգուտը: Սոյն կարճ տեղեկութեամբ անուանելի գրեթէ,
եւ այն սիրելի անունը ամենուր ընդունի զայն է աղօթք:

Ձարմանով զուգարէպ, կենսական խնդիր մը՝ Սահ-
մանագրութիւն մը կու գայ Ազգին, սկիզբը անուն մը կայ՝
համատարեւ պահպանութեամբ՝ Նիկողոս Պապեան... Ո՛ր նուազ
կարեւոր խնդիր մը՝ կանոնագրութիւն մը կու գայ ժողու-
մին, սկիզբը զարմեալ անուն մը կայ՝ նմանօրինակ քո-
ղեալ՝ Յակոբ Պապեան:

Չեք քրէն մէկ մտա՛ք՝ երեսփոխան Էֆէնտիքն,
առաջին մասը՝ այս իրաւունքին տիրողը կը պարտիմ յոյն,
եւ կը յուսուի՝ թէ մը միայն որդար կը դասի ձողովը,
այլ կ'արտօնէ զիս յանուն իւր եւ ի պաշտօնէ յոյն զայն
անոր:

Չեք շնորհակալութեան երկրորդ եւ մեծ բաժինը՝
Էֆէնտիքն, մեր Նախագահ Սրբազանին իրաւունքն է,
իբրեւ նախահեռ, հոս ալ կը միապա ինծի հետ, գիտեմ:
Այն կործամաւ եւ հետառես դիտողն, որ կարեւորու-
թիւնը թափանցելով՝ խնդրէ մենե ստիպող կեցողով այդ
կանոնագրութեան խմբագրութիւնը, իւր շնորհակալութեամբ
հրամար էր միջի մը պատիւ: Չէր զգացմամբ, ազգուս պա-
տրաստութեամբ կը նկատէր զայս ժողովը առանց կարգի ու
կանոնի իբրեւ նաւ անդէպ, անկողնողոյց, մեղաւ ըստ
բազմին այնքան յոյն եւ խաղաղի ներհակ հոգեւոր: Հա-
մազգալ էր թէ ժողովին ճգունքն ամառէ էին զի ժողովը
չէր գիտեր որ կողմն բռնելու էր խնդիր մը եւ որ ճամբէն
կրնար հասնիլ անոր լուծման: Այս, սակայն արեւելեան եղաւ,
կրնա՞ր մը ուրաման: Ու ինչ որ կայ՝ Հանգանակութեան
խնդիր մ'երեւցաւ ի հորիզոն: Եւ ընդ երկար սաստանդէն
եղա՞ր ընկերակցութեամբ, յանդուրդ գտաւ զիւր լուծման: Անկէ
ետեւ՝ ձեռնարկութեան խնդիր մը փայլեցաւ, զից արտի

¹ «ԱՊԻ», Բացում 1874 ամի, Նիստ. Զ. էջ 50:

շարունակ է փոփախել՝ սուգեց, վարանց, աստից ցոնգուլե, վերադառնալ ասիոնեան՝ աս ալ իստ անդալսին բարեհալ չտեսիլապաշտ, Նիլոպս եւ այլ շատ խնդիրներ, թէպէս իստ ալ կարելի ր :

Իրաց այդ աւարելի վիճակն յուսով էր արդեօք երանելի չետանքը. — Սէ : Բայց Հոգաւարութեամբ մը ապիտից արտ լըլլոր : Ըրք՝ այդ ապետի վիճակն Հոգ աւարտ արտի մտքը, զարման բերու մը Դոխաւաւնը :

Իւր Համաժողովներէն թող մնայ որ իրեն աւել զիմ խոսքը եւ բոճի երես աւ բոճի բարեկեն. «Արդ այդ գիտքով ծաւը, ո՞ Սրբապաճ նաւաւան, ձեր ձեռքէն կըն. դուռնի այսօր իր զեկը, ձեր ձեռքով կը կանգնի ազգային բեմը. Հայոց Ժողովը երկու գեմը՝ երկու թէպէսն պիտի ունենայ, միկը անկանոնութեան ու անիրաւութեան՝ անգնային զարման, միւրը՝ բարեկարգութեան ու կանոնաւորութեան՝ ազգային յոռեանը : Այս նոր թէպէսն ձեր աթոռակալութեան թէպէսն է. սիկց կանաւն այսօր Կանոնաւորութեան Հաստատութենէն, որոյ գրկալար արդաւն բաւական է Պատրիարքութեան մը փառքին, բաւական է զազգի ընդհանր երեստաւորութեան ընկուլ : Այս, կերպանմը ըզնկը Բարեբաւորք, այդ փառաւոր Կանոնաւորութեան Համար՝ որ շատեր պիտի շնորհակտին, իս իրեն երեստալ իր մտքին՝ յանուն ընտրապաշտ զան շնորհակտ եմ՝ Ձեր Սրբապաճութենէն, եւ ըսլ զիմով որ անմիջաբար երեստալան ձայնակց է Հոս ինքն :

Կուգամ, էֆենտիներ, ձեր այդ ջուռէին երրորդ եւ վերին թայց ամենէն արդիւնաւոր եւ պատուաբեր ժառին, որ թէպէս իս իր թէպէսն ըրտապին, բայց ձերն է, ձեզ կը վերընծայեմ, զի ձեզի կը պատկանի օրինաց ուսումը : Ի՞նչ է Ժողովին առեւն. զրապին աշխատանքին մը ըթէ արդիւնը չունենանք. Ի՞նչ է տաւը եթէ ոգի չունենայ, արդ այն աշխատանք թէնը զուգ արդիւնաւորեցիք, այն տառերուն ոգի գուց տուիք ձեզ ջուռէնց : Կանոնաւորութեան յոռուտ արդիւն ձեր միտքայն ընդունելութիւնը ձեզի պատիւ կընէ եւ ձեր ներկայացուցած Ժողովաբար, տառի ձերն է զարման իրար փառքն ու պատիւը : Իսկ եւ, ԲՆՆ ըրի, պարտաւորութիւն մըն էր կատարելի, երեստալանական պարտքս էր որ վճարելի, եւ գուց զայս պարտք վճարած ըլլալ արդարութեամբ ձառնաշնորհ ու ձեր շնորհակալութեան ջուռէն ըլլալըն Հաստատել օւղեցիք ձառնաշնորհ : Այս պարտք կընամ ըմբռնել այդ ջուռէն նշանակութիւնը, եւ պարտքի մը վճարման Համար շնորհակալութեան չեմ առնեմ որեւի : Հապա ԲՆՆ կը թոյլ ինչի պր ջուռէն. այս գահնորդիք բաժին մը կը ննայ, ըրեցիւք եւ սոսկ Հոգեբանական բաժին մը, այն է՝ պարտքի մը վճարման մէկ պարիշնա իրիշներու զգացած Հոգեբանական Նշանակութիւնը, եւ այս բարեպալան ըրեցիւք ձեր Համար՝ որ կընենէ ինձ ձեր պատուաբեր ջուռէն, երեստալան էֆենտիներ, եւ կը թաճ ձեզի շնորհակալար, ձեզի՞ որ քան զարման յարգ ընծայելով իմ արտ աշխատանքանս՝ զանի զըրացուցիք : Եւստի կարգով որ իմ շնորհակալութեան ընդունի Ազգային Ժողովը, իմ խորին շնորհակալութիւնս :

Լեցուցի էֆենտիներ, բայց չեմ կընար էնել այս բեմն որոյ պատուաւորանի փայտ եւ առաքինն աս գնելու պատիւն ունեմ, առաքին կարճ բառ մը զարման ունեմ, առաքին արդական պարտք մ'ալ չեմարեւ :

Կը ցանկամ նախ այս առթիւ՝ վերանորոգել արտաւոր մէկ այն երեստապարտ զգացումը՝ զոր կը կրեց ազգովն այն մէջ բարեբաւոր Համար՝ որոյ չորսալանմ շնորհակտ ու հզոր Հոգեբանի տակ կը փայլեց շատեց Սահմանադրութիւն մը եւ այսօր աս ինքն : Ազգային Ժողովն արագան պարտքն է իւր Օրոշաւորութեան վեհակարան երկու եւ երկանի կեանք մաղթել, եւ անոր կառավարութեան լուսաւորութեան շարին մէկ յարտան եւսալալ զիմութիւն :

Կը ցանկամ երկրորդ՝ մէկ բառով ըսել թէ ԲՆՆ է այս բեմը, եւ ԲՆՆ նշանակութիւն ունի մեզի Համար բեմական ըսելով ազատութիւնը : Ահա պարզ սեղան մը ձեռքիդ տակ՝ Հաստատել փայտն շինված, եւ ոտքիդ տակ՝ երկու տարիանակ ըրեցիւք ձեզ պատուաւորան մը, բայց իմա բարձր է զիրը, շատ ընտարանակ է նշանակութիւնը : Ինքն՝ Համաժողովն Հրապարակ մըն է, ազգային այն բարձր Հրապարակ, ուրիշ ազգին հետ, աշխարհէ իս խոսքի, հոն կըլլը աշխարհէ զանի կը տեսնէ : Հոնի ըսելով բաւը՝ աշխարհէ զանի կը լսէ եւ կը գտանէ : Կըրան ուրիշ պատուաւոր պէտք է իշխել ՀՆՆ, հրքան ուրեքն իմանով աւարտաւորեալ, շափեալ, կռեալ պարտ է ըլլան հոնի որտառանակն խոսքերը : Երեստալանի մը խոսքն ազատութիւնը անընտարալի է, այս, բայց իր ձեռնահաստութեան սահմանին մէջ. եւ ինչպէս ամէն ազատութիւն աւ ալ ըսել իր սահմանը, ուրիշ գուրը զեղծու՞մ, չէ՞ ազատութիւն՝ այլ ապրեալանութիւն, որ եղբարն է ամէն ուրիշ եւ ձառնիկ ըստ ամենայն օրինաց աշխարհէ : Ինչ երեստական ազատութեան սահմանը՝ մը ներքին գործերն են, մը ազգային Հաստատութիւնը կեկեցիք, զարցը, վարեւ եւ կորոնակը ձեռնընտանութիւն : Սոսց մէկ պարիշակալ է մը իստելու ազատութիւնը, նաեւ ամեն մէկ Հաստատելու սոսկ ազգային օրէնքին՝ ճարտարական ընդհանուր օրենք պէտք է որ լըլլաւորակին Միջնէ Հոս է ահա մը ձեռնահաստութեան սահմանը :

Եւստի պարտ է մեզ խոհանութեամբ զգուշանալ, սահմանելու ու չափերին ձանալել, եւ բարեկամ Յերութեան փառաւորութիւնը մըն փայլելու Համար՝ մը զիմն վեր ինչիշներու յարեցիւք ձերն լըլլաւորակեալ. մէկ խոսքով՝ լըլլեցիւ աս Համոզումն՝ թէ Երեստական լըլլեցիւ եւ, Լըլլեցիւք Յերութեան :

Ազգ՝ երեստականները որոտընդոտ ծափահարութիւններով եւ «Կեցցէ՛ Ռուսիւնա՛ն էֆենտի՛, գոչելով՝ Կընդունին այս սիրուն բաւախտանութիւն՝ որ լուր էր իտհական Հեռաւանդութեան մը լըլլը : Սահմանադրութեան սահմանը կը գծեր եւ որուն սակայն յետոյ, ոչ որ ունկնդիր եղաւ, եւ Ազգին Օրէնքը, շնորհիւ ազգաւոր կարծաւոր կարգ մը անամը՝ երեստականներու, տախա իւր սուրբ նպատակն շնորհելով, ինչպէս ըսի արդեւ եւ կը կրեին զարմանալ ու Կընդունին, հնազնեւէ Հասաւ իր այժմեան կենդանի — մեռելութեան վիճակին : Ռուսիւնեանի ձառին վերջին պարբերութիւնները, կը յանձնեմ՝ այսօր ուշադրութեան ամէն անոն, որոնք մեր Ազգին կրած արդի ողբալ աղեւտները Սահմանադրութեան արդիւնք Համարելով՝ Սահմանադրութեան հեղինակները, մանաւանդ Ռուսիւնեանը զատապարտելու գատապետելու ձգտում մը, Համոզում մ'ունին. Ռուսիւնեանի խօսքերը բաւական են կարծած ըսելու, թէ նա ԲՆՆպէս կը Համարէր անոր նպատակը եւ թէ ուրիշներ՝ Ռուսիւնեանի վերջնակող երեստականներ, ԲՆՆ տարրեր մեկնութիւն տունին

1 «ԱՊՊ», Բայցա. 1874 տարին, Նիստ. 2. էջ 50—53 :

2 «ԱՊՊ», Բայցա. 1874 տարին, Նիստ. 2. էջ 52 :

անոր, եւ ինչ ծուռ եւ անել ճամբու մէջ առաջնորդեցին նոր սերունդը:

Ազգ. ժողովի ներքին կանոնադիրը, որչափ որ ընդհանուր երեսփոխանութեան գնահատման եւ ծափահարութիւններուն արժանացաւ, հրապարակի մէջ ալ զերծ չեղաւ գիտողութիւններէ: Եղան՝ որ այդ կանոնադիրը անյարմար համարեցան, զայն Սահմանադրութեան հակառակ դատեցին եւ եղան՝ որ տարբեր մեկնութիւններ անոր տալով, զայն ձաղկել ուզեցին. Ռուսիոյնան ստիպուեցաւ պատասխանել ասոնց, այս առթիւ հրապարակաւ գրելով խիստ ուշագրաւ նամակ մը՝ զոր հրատարակեց այն ատեն Օգսէն խոճասարեանի՝ Օրհիւր:

Այս նամակին մէջ հետաքրքրական է այն կտորը, զոր Ռուսիոյնան կ'ուղղէ կանոնադիրը Սահմանադրութեան համաձայն չէ ըսողներուն, եւ է հետեւեալը.

«Րուսիկ եւ ասոնց պատասխանելու, որ գուցէ քիչ մ'ընդարձակ ըսցը քաղաքիւն չլլայ եթէ ամենայն ուշագրութեամբ ուղեկից ըլլան մեզի այն վերլուծական շուղին մէջ ուր մտնել կը պարտին եւ որոյ ծայրը տի գտնենք ուղեւոր քաղաքութիւնը, որ՝ քիչն շատ հասկցողներու համար՝ առ պարբերութեանց մէջ անփոփոխ է:

Կանոնադրութիւնը չէ Սահմանադրութեան յօդ. մանկողնը, այլ Սահմանադրութիւնն է Կանոնադրութեան չօհմանկողնը, Կանոնադրութիւնը չէ որ ձեռննդութիւն կ'ընէ Սահմանադրութեան կողմ անին մէջ, այլ Սահմանադրութիւնն է որ աննդութիւնն (empiement) ըստ է Կանոնադրութեան կողմ անին մէջ: Ապացուցանենք. զերկըք որ կողմն է պատենք անաւառ:

Սահմանադրիլ՝ բնական լեզուի մէջ՝ ընդդրութեան կամ ազգի մը վարչութեան եղանակը սահմանի մը մէջ առնելով կազմել, կանգնել, հաստատել ըսել է դրութեան մը վրայ:

Մեր վարչական դրութիւնը երեսփոխանական է, այս դրութիւնը ընդունվելն ենքը՝ բնական է որ անոր հիմունքն իրականաց ու պարտաւոր սկզբունքն ըլլայ եւ զայն հիմունքը ամրագրողը շաշիւն (Ciment) նայինց բազմութիւնն ըլլայ: Այս հիման վրայ կանգնեալ է սահմանադրական չենքը, այս հիմն անխախտել է. չեն կրնար փոխել թէ՛ք դրութիւնը չեղիլու: Այս է ենքը կուպայ այս հիման վրայ կանգնեալ չենք որոյ մասունքը կազմական (organique) յոգուած կըլլին, զի անոնցմով կը կազմակերպի, կը բարեբայ եւ կը կատարի չենքն սահմանադրական մասը:

Ասոնցմէ ենքը եթէ Եւրոպ. մասունք աւելցնես չենք թիլ՝ որը մը անոր հիման հաստատութեանը ծառայել եւ մը անոր կազմութեանը, թեպէտ եւ աւել կամ պակաս պիտանի մասունք ըսցը կրնան փոփոխվել ըստ տեղի, դի, Ժամանակի եւ պարագային, ասոնց վերահիւ Սահմանադրութեան հիմունքն է կազմութեան, այսինքն երեսփոխանական դրութեան, ու սահմանադրական մասունք չեն ըսվիլ անոնց այլ Կանոնադրական, զորոնք որենքը, Կանոնադրութիւնը կը գտն եւ մը Սահմանադրութիւնը:

Ռուսիոյնան դեռ մանրամասն կերպով կը քայտարէ իր կանոնադրին ոգին եւ կը վերջացընէ զայն, արհամարհոտ լուութեամբ մը պա-

տուելով եւ այն գրիչները՝ որոնք անձնական խնդիրներէ միայն թելադրուած, աարբեր մեկնութիւններ տալու եղած էին շինուած կանոնագրին:

Այս կանոնագրին եղած փայլուն ընդունելութենէն քաղաքական, Ռուսիոյնան բժշկական վարժարանի դասախօսութիւնները շարունակելով հանդերձ, վերստին կը սկսի աշխատակցիլ ազգ. գործերու:

1874 Հոկտեմբեր 18ին կ'ընտրուի Գ. Ատենապետ ընդհ. ժողովին¹, ու քիչ ատեն վերջն ալ Բ. Ատենապետ² եւ այնուհետեւ գրեթէ միշտ ինք կը վարէ ընդհ. ժողովի Ատենապետութիւնը, եւ ամենամեծ խմատութեամբ կ'ուղղէ վիճաբանութիւնները, այս մասին՝ եւրոպական երեսփոխանական Ատենապետներու հաւասար ճարտարութիւնն ցոյց տալով, ինչպէս կ'իմանանք այսօր Ազգ. ժողովներուն Ռուսագրութիւններէն, որոնց մէջ իրրեւ Ատենապետ Սերկիւշէնն է որ նախ փայլած կը գտնենք, յետոյ Գր. Օտեանը, եւ Ռուսիոյնանէ վերջն ալ՝ Ստեփան փաշան:

Ռուսիոյնանի պատրաստած ներքին կանոնագիրը կը պահանջէր, որ Ազգ. ժողովն ունենայ նախաքննիչ դիւաններ. 1874 Հոկտեմբեր 25ին կը կատարուի այս դիւաններու ընտրութիւնը եւ Ռուսիոյնան՝ կ'ըլլայ անբաժնու Ատենապետ նախաձեռնութեան դիւանին՝ ընկիլ ունենալով Գ. Պառնասեան եւ Ս. Փափաղեան:

Այս պաշտօնին մէջ Ռուսիոյնանի կարեւոր աշխատութիւնը կ'ըլլայ այն նշանաւոր դիտողութիւնները, զորո՝ Սահմանադրութեան փոփոխիլ որոտագրութեանց համար կազմուած Թաննա-ժողովի մը անաշարկութիւններուն դէմ կը ներկայացընէ:

1875 Մայիս 9ին կ'ընտրուի դարձեալ Բ. Ատենապետ ընդհ. ժողովին, որ ատեն Ստեփան փաշա Ալաւեան կ'ըլլար Ա. Ատենապետ: Եւ այս պաշտօնավարութեան միջոցին է ահա, որ երբ Սահմանադրութեան վերաքննութեան խնդիրն ընդհ. ժողովին մէջ վերստին կը ծագի, Ռուսիոյնան այդ առթիւ գրի կ'առնէ նոր առաջարկութիւններ, որոնք՝ իւր կեանքին վերջին Գլուխ-Գործոցն եղան:

(Ըարեանօրէն)

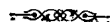
Թ. Տ. Վ. Յ.

¹ «Ազգ», Բացու. 1874ին, Նիստ Զ, էջ 55:

² «Ազգ», էջ 77-80-135 եւ յաւելուքները:

³ «Ազգ», Բացու. 1874 ամիս, Նիստ Ե, էջ 62, եւ 122:

⁴ «Ազգ», Բացու. 1875 ամիս, Նիստ Ա, էջ 19:

⁵ Ի. Յարի Թիւ 1329, Կ. Պոլսի 3 Սեպտեմբեր 1874: